

Beata Kunat

UNIwersytet w Białymstoku

Pasja jako źródło twórczości codziennej człowieka

ABSTRAKT

W artykule stawiam tezę, że immanentnym źródłem twórczości codziennej człowieka jest pasja. Rozważając problem pasji jako swoistej siły sprawczej twórczości codziennej zwracam uwagę na jej różne ujęcia definicyjne, wskazuję mechanizmy proaktywne tego procesu, odwołuję się do założeń filozoficznych oraz psychologicznych koncepcji pasji (Vallerand i in., 2003; Vallerand 2008, 2012; Vallerand, Lafrenière, 2011; Mageau, Carpentier, Vallerand, 2011; Bureau, Vallerand, Ntoumanis, Lafrenière, 2013; Ratelle, Carbonneau, Vallerand, Mageau 2013). Analizuję pasję z perspektywy teorii motywacji wewnętrznej i zewnętrznej. W konsekwencji ukazuję istotę pasji w kontekście koncepcji przepływu (Csikszentmihalyi, 2005) oraz logoteorii (Frankl, 1971, 1978). W zakończeniu dokonuję podsumowania oraz analizy porównawczej kluczowych kategorii zawartych w tytule tekstu.

SŁOWA KLUCZOWE: pasja, zaangażowanie, entuzjazm, twórczość codzienna człowieka

Passion as a source of everyday creativity of human

ABSTRACT

In this article, I assert that the inherent human daily source of creativity is passion. When considering the problem as a kind of passion driving force of everyday creativity I turn attention to its various definitional approaches. I will show proactive mechanisms of this process and refer to the assumptions of a philosophical and psychological concept of passion (Vallerand et al, 2003; Vallerand 2008, 2012; Vallerand, Lafreniere, 2011; Mageau, Carpentier, Vallerand, 2011; Bureau, Vallerand, Ntoumanis, Lafrenière, 2013; Ratelle, Carbonneau, Vallerand, Mageau, 2013). I will examine passion from the perspective of the theory of internal and external motivation. As a result, I will show the essence of passion and the concept of flow (Csikszentmihalyi, 2005) and logotherapy (Frankl, 197, 1978). At the end of the summary I will make a comparative analysis of the key categories contained in the text's title.

KEY WORDS: passion, engagement, enthusiasm, everyday creativity of human

Warto spotykać w życiu ludzi z pasją. Pasją, która nie tylko inspirowuje, ale również pomaga żyć, czyniąc to nasze życie o wiele ciekawszym doświadczeniem

(Zbigniew Kielb)

Wprowadzenie

Twórczość codzienna nazywana także twórczością osobistą, subiektywną czy demokratyczną, posiada w sobie niezwykły potencjał rozwojowy, jest zasobem, który może przyczynić się do zwiększenia jakości życia człowieka (Modrzejewska-Świgulska, 2013, Szmidt 2013). Z perspektywy koncepcji twórczości codziennej jawi się ona jako aktywność przynosząca pozytywne zmiany w życiu człowieka, umożliwiające skuteczne rozwiązanie codziennych problemów osobistych oraz zawodowych, sprzyjająca rozwojowi osobistemu (Modrzejewska-Świgulska, 2013). Odnosząc się do cech swoistych twórczości codziennej traktowanej jako całociągowa aktywność człowieka można stwierdzić, że nie wymaga ona „wtajemniczenia” i nie jest uwikłana w instytucjonalny kontekst stawania się profesjonalnym twórcą w tradycyjnych dziedzinach twórczości. Ma ona dość często charakter działań autokreacyjnych dla kształtowania własnej podmiotowości i tożsamości (Modrzejewska-Świgulska, 2013).

Wobec niezaprzeczalnych wartości twórczości codziennej warto poddać refleksji następujące pytania: Co przyczynia się do twórczości codziennej człowieka? Jakie są źródła i czynniki sprawcze twórczej aktywności człowieka?

W literaturze naukowej odnajdujemy różne klasyfikacje uwarunkowań twórczości człowieka (m.in.: Nęcka, 1991; Tokarz, 1985, 2005; Uszyńska-Jarmoc, 2005). Czynniki wpływające na proces twórczy dzieli się ze względu na rozmaite kryteria, np. czas trwania oddziaływania (doraźne lub długotrwałe), skutki (pozytywne lub negatywne), charakter (np. psychologiczny, społeczny lub biologiczny) (Nęcka, 1991). Jak podkreśla Edward Nęcka: „Zwykle mówiąc o czynnikach wpływających na twórczość, mamy na myśli coś działającego z zewnątrz; tymczasem sam proces twórczy może być uznany za źródło czynników wpływających na niego samego. Czynniki takie noszą wówczas nazwę immanentnych” (1991, s. 11). Autor dodaje, że motywacja immanentna jest „inherentnie” obecna w procesie psychicznym lub aktywności, której dotyczy (Nęcka, 1991).

W niniejszym artykule stawiam tezę, że immanentnym źródłem twórczości codziennej człowieka jest pasja. Rozważając problem pasji jako swoistej siły sprawczej twórczości codziennej zwrócę uwagę na jej różne ujęcia definicyjne, wskażę mechanizmy tego procesu, odwołam się do założeń filozoficznych oraz psychologicznych koncepcji pasji (Vallerand i in., 2003; Vallerand 2008, 2012; Vallerand, Lafrenière, 2011; Mageau, Carpentier, Vallerand, 2011; Bureau, Vallerand, Ntoumanis, Lafrenière, 2013; Ratelle, Carbonneau, Vallerand, Mageau 2013).

W konsekwencji ukazać istotę pasji w kontekście teorii przepływu (Csikszentmihalyi, 2005) oraz logoteorii (Frankl, 197, 1978). W zakończeniu dokonam podsumowania oraz analizy porównawczej kluczowych kategorii zwartych w tytule tekstu.

Samopobudzenie, wzrost, heurystyka – czyli prokreatywne funkcje pasji

Aleksandra Tokarz (1991, 2005) analizując problem emocji i ich stymulatorów w przebiegu procesu twórczego, wśród emocji pozytywnych związanych z procesem twórczym obok zdumienia, zdziwienia, zaskoczenia, fascynacji wyróżnia pasję. Jak podkreśla badaczka, powyższe pozytywne „emocje poznawcze pełnią funkcję heurystyczną, ewaluatywną, energetyzującą, ochronną, czyli działają prokreatywnie. Ich mechanizm to samopobudzanie się i właściwości wzrostowe” (Tokarz, 1991, s. 106; 2005, s. 77).

Wychodząc z powyższego założenia, pasję traktuję zatem jako emocję prokreatywną w stosunku do twórczości codziennej człowieka. „Moc samopobudzającą” pasji można wyczytać z różnych sposobów jej definiowania. „Sprawczość” tej kategorii eksponowana jest już na poziomie potocznym rozumienia tego pojęcia. Pasię określa się jako „to coś”, co nas napędza, co nami kieruje, stan ducha, emocji, „bycia”. Pasja traktowana jest jako zamiłowanie, upodobanie do czegoś, ulubione zajęcie traktowane amatorsko jako przedmiot osobistego zainteresowania. Odnoszona jest ona do różnych typów aktywności człowieka: pasja naukowa, badawcza, bibliofilska, zbieracka, malarska, myśliwska, karciana. Pasja wiązana jest z konkretnym działaniem: pasja czytania, pisanie, poznania czegoś. Można coś robić z pasją: np. pracować z pasją; budzić, zaszczebiać w kimś pasję do czegoś; coś jest, staje się czyjąś pasją; można mieć jakąś pasję. Potocznie mówiąc, można lubić coś pasjami, lubić coś namiętnie, przepadać za czymś. Powszechne funkcjonowanie kategorii pasji w dyskursie publicznym, która traktowana jest często jako motyw przewodni wielu przedsięwzięć, projektów, programów, konkursów (np. Uczeń z pasją, Gotuj z pasją) czy też hasło promujące instytucje (np. szkoła z pasją, bank z pasją) świadczy o traktowaniu pasji jako kategorii nobilitującej, posiadającej pozytywne konotacje. Pasja rozumiana jest jako siła sprawcza działania, która jest potrzebna do realizacji przedsięwzięć i dążenia do celu, jako „motor” twórczego działania.

Odwołując się do analiz semantycznych pojęcia pasji można także zauważyć, że jest ona definiowana w kontekście intensyfikacji aktywności człowieka. W słownikach i leksykonach odnajdujemy wiele aspektów rozumienia pojęcia pasja wskazujących na jej mechanizmy wspomagające energetycznie, wzmacniające i pobudzające aktywność twórczą (Tokarz, 2005). Pasja według SŁOWNIKA JĘZYKA POLSKIEGO to m.in. „wielkie zamiłowanie do czegoś” lub „przedmiot czyjejś namię-

ności” (Drabik, Sobol, 2007, s. 363). W SŁOWNIKU SYNONIMÓW pasja to inaczej: „konik, mania, predylekcja, predyspozycja, skłonność, słabość, upodobanie, zamiłowanie, żyłka; entuzjazm, gorliwość, ogień, żar, zapal; hobby, konik” (Cienkowski, 1990, s. 133). Pasjonować oznacza: „przejmować kogoś do głębi, pochłaniać, absorbować, porywać, podniecać, emocjonować, roznamiętniać, entuzjazmować, porywać, ożywiać” (Cienkowski, 1990, s. 133).

W analizach kategorii ‘pasja’ jako atrybutu podmiotowego odnoszonego do konkretnych jednostek (np. człowiek z pasją, nauczyciel z pasją) także można zwrócić uwagę na proaktywne właściwości pasji (Phelps, Benson, 2012; Day, 2008, Menz, 2008). Pasja przejawia się m.in. poświęceniem i entuzjazmem człowieka. W osobach działających z pasją drzemią niezgłębione pokłady intelektualnej i emocjonalnej energii (Day, 2008). Człowiekowi z pasją przypisuje się wręcz magiczne, ponadprzeciętne zdolności, nazywa się go czarodziejem (Menz, 2008). Podkreśla się także, że pasja jest gwarancją jego sukcesu (Musolf-Parol, 2012).

Od pasji do twórczego działania – koncepcje i badania

Analizując problem pasji, jako źródła twórczości codziennej człowieka, odwołam się do myśli filozoficznej, gdyż pasja od dawna znajdowała się w kręgu zainteresowań filozofii (za: Rony, 1990). Spinoza podkreślał, że ludzie z pasją odczuwają swojego rodzaju cierpienie, są jej niewolnikami, gdyż pasja kontroluje ich życie (za: Rony, 1990). Kartezjusz zdefiniował pasję jako silne emocje związane ze sferą behawioralną. Hegel twierdził ponadto, że pasja jest konieczna, aby uzyskać najwyższe osiągnięcia (za: Paturet, 2001). Pomimo różnych akcentów stawianych przez filozofów, odnoszących się do kategorii pasji, można wyczytać z nich traktowanie pasji jako „załążka” intensywnego działania człowieka.

Pasja jako źródło aktywności człowieka jest także obszarem psychologicznych badań empirycznych. Niektórzy psychologowie analizują pasję w kontekście twórczości człowieka (Goldberg, 1986). Na podstawie systematycznie prowadzonych badań empirycznych z zakresu psychologii pasji Robert J. Vallerand (2003) definiuje pasję jako silną potrzebę działania w określonym kierunku, potrzebę inwestowania czasu i energii w dane działanie. Pasjonująca aktywność stanowi wręcz wyznacznik tożsamości człowieka (Vallerand, 2008). Vallerand i jego współpracownicy (2003) odnosząc się m.in. do teorii samostanowienia *Self-determination theory* – SDT (Ryan, Deci, 2000) skonstruowali Skalę Pasji (*The Passion Scale*), a w konsekwencji dualistyczny model pasji.

Zgodnie z dualistycznym modelem pasji, ludzie angażują się w różne działania w nadziei na zaspokojenie podstawowych potrzeb psychologicznych: autonomii (pragnienia odczuwania osobistej inicjatywy), kompetencji (pragnienia aby skutecznie oddziaływać na środowisko) oraz związku z innymi (chęci integracji ze

znaczącymi innymi) (Ryan, Deci, 2000). Z tego względu, że często człowiek nie ma możliwości realizacji tych potrzeb w sferze edukacyjnej (szkole) i zawodowej, próbuje zaspokajać je w trakcie realizacji innych działań w czasie wolnym (np. sport, szachy, muzyka). W końcu, po okresie prób i błędów, większość ludzi zaczyna wykazywać preferencje dla niektórych działań, szczególnie tych, które są przyjemne i dają zadowolenie oraz poczucie kompetencji, autonomii i integracji. Działania te stają się pasją człowieka. Zgodnie z modelem dualistycznym pasji wyróżnia się dwa rodzaje pasji: obsesyjną i harmonijną. W związku z tym pasja może mieć zarówno pozytywne, jak i negatywne znaczenie dla życia człowieka (pasja harmonijna – autonomiczna potrzeba działania i pasja obsesyjna – wewnętrzna presja) (Parastatidou, Doganis, Theodorakis, Vlachopoulos, 2012). Ludzie z obsesyjną pasją mogą doświadczać

uwagę konsekwencji swojego zaangażowania (pasja kontroluje ich życie). Obsesyjna pasja rodzi negatywne emocje, konflikty, frustracje – może prowadzić do wycieńczenia oraz doprowadzić do problemów zdrowotnych (Vallerand i in., 2003). Na poziomie interpersonalnym pasja obsesyjna jest związana z negatywnymi ocenami relacji (Philippe i in., 2010). Harmonijna pasja związana jest natomiast z autonomiczną internalizacją działalności – obiektu pasji, z którą utożsamia się dana osoba. Internalizacja następuje, gdy osoba naturalnie zaakceptowała działalność jako istotną, zintegrowaną z jej życiem, posiada autoteliczną motywację do działania. Człowiek z harmonijną pasją nie doświadcza niekontrolowanej chęci angażowania się w pasjonującą go działalność, ale raczej swobodnie ją wybiera, angażuje się w działalność, ale pasja go „nie przytłacza”, jest ona w harmonii z innymi aspektami życia człowieka (Ryan, Deci, 2000), dzięki czemu jest związana z pozytywnymi doświadczeniami (Hodgins, Knee, 2002). W związku z tym ludzie z harmonijną pasją są w stanie w pełni skupić się na zadaniu (koncentracja, odczuwanie satysfakcji, nie odczuwanie konfliktu pomiędzy pasją a innymi dziedzinami życia). Potrafią oni kontrolować swoje działania i sami decydują, kiedy będą angażować się w pasjonujące ich aktywności (Vallerand, 2008).

Pasja a motywacja

Przyjmując potwierdzone empirycznie założenie, że pasja jest silną potrzebą działania w określonym kierunku (Vallerand, 2003), można powiązać ją intuicyjnie z definicją motywacji, czyli „ogólnym określeniem wszystkich procesów zaangażowanych w inicjowanie, ukierunkowywanie i urzeczywistnianie fizycznych i psychicznych aktywności” (Zimbardo, Johnson, McCann, 2011, s. 60). Okazuje się, że analizy psychologiczne dotyczące pasji skoncentrowane są także na jej motywacyjnym aspekcie (Frijda, Mesquita, Sonnemans i Van Goozen, 1991). Jednak badacze procesu pasji zwracają uwagę na to, że zjawisko pasji należy odróż-

nić od koncepcji wewnętrznej i zewnętrznej motywacji. Wewnętrzna motywacja zakłada prowadzenie działalności dla przyjemności i satysfakcji (Koestner, Losier, 2002), definiuje się ją jako „wrodzoną skłonność do szukania nowości i wyzwań, rozwijania i doskonalenia własnych zdolności, eksplorowania i uczenia się” (Ryan, Deci, 2000, s. 70). Zatem zarówno pasja, jak i wewnętrzna motywacja, są związane z upodobaniem do danego działania, jednak dla pasji charakterystyczna jest internalizacja działania, jako elementu osobiście ważnego i stanowiącego element tożsamości (Deci, Ryan, 1985). Zewnętrzna motywacja natomiast różni się od pasji tym, że nie wymaga skłonności do działalności i jej wykonywanie związane jest z bodźcem zewnętrznym (Deci, Ryan, 1985). Niezależnie od różnic pomiędzy kategoriami pasja i motywacja, nawiązując do kluczowego w tekście problemu warto podkreślić, że twórczość może mieć charakter polimotywacyjny (Gałązka 2005), a jednym z jej źródeł może być pasja (Tokarz 1991, 2005). Z badań Aleksandry Tokarz (1985) wynika, że aktywności twórczej sprzyja motywacja autonomiczna poznawcza, która jest spontaniczna oraz jest wynikiem ciekawości i zainteresowania. Jak podkreśla autorka, korzenie motywacji autonomicznej „tkwią w aktywności eksploracyjnej będącej nie tylko dla człowieka najistotniejszym warunkiem przetrwania, rozwoju i twórczości” (Tokarz, 2005, s. 17).

Pasja a poczucie przepływu

Poszukując prokreatywnych mechanizmów pasji warto przeanalizować ją w kontekście koncepcji przepływu (Csikszentmihalyi, 2005). Przepływ (*flow*) rozumiany jest jako doświadczenie szczytowe lub optymalny stan, w którym człowiek staje się bardzo zaangażowany w działalność i doświadcza wysiłku koncentracyjnego i pełnej kontroli. To stan między satysfakcją a euforią, wywołany całkowitym oddaniem się jakiejś czynności. (Csikszentmihalyi, 2005). Twórcza koncepcja przepływu (Csikszentmihalyi, 2005), podkreśla, że wszyscy przeżywamy takie chwile, w których czujemy, że kontrolujemy nasze działania, że jesteśmy panami swojego losu. W tych rzadkich momentach odczuwamy uniesienie, uskrzydlenie, głębokie zadowolenie, które przechowujemy w sobie przez długi czas i które w naszej pamięci staje się miarą tego, jakie powinno być nasze życie. Jednak odnosząc poczucie *flow* do pasji, można zauważyć, że są to różne zjawiska. Wykazano, że *flow* jest wynikiem pasji, a ludzie z pasją do działania mogą częściej doświadczać przepływu (Vallerand i in., 2003). Optymalne doświadczenie jest czymś, co sami stwarzamy, gdy zajmujemy się tym, co lubimy i oddajemy się pasji i gdy, jak zaznacza Csikszentmihalyi w *UROKU CODZIENNOŚCI* (2008), działamy „na pełnych obrotach” i wszystko, co robimy, wydaje się warte zachodu, a sensu nabiera życie dla samego życia. Autor podkreśla w życiu człowieka wagę wydarzeń satysfakcjonujących, które definiuje jako takie, w których nie tylko realizujemy oczekiwania

czy potrzeby, ale dzięki którym wykraczamy poza to, co zaplanowane i osiągamy coś nieoczekiwanego. Satysfakcja, jak dodaje, jest doświadczeniem rozwijającym, którą charakteryzuje poczucie nowości i osiągnięcia (Csikszentmihalyi, 2005). Pasja jest według Csikszentmihalyi²ego jednym z ośmiu składników satysfakcji. Satysfakcja występuje, kiedy: człowiek podejmuje zadania, które ma szansę ukończyć; jest skoncentrowany na czynnościach; gdy zadanie wyznacza jasne cele i dostarcza natychmiastowej informacji zwrotnej; wtedy gdy człowiek ma jakąś pasję, działa w stanie głębokiego, lecz niewymagającego wysiłku zaangażowania, eliminującego ze świadomości problemy i niepokoje codziennego życia; doświadczenia sprawiające satysfakcję dają jednocześnie poczucie kontrolowania własnych działań; znika niepokój i zastanawianie się nad sobą; zmienia się poczucie czasu (godziny mijają jak minuty, te zaś mogą rozciągać się na całe godziny) (Csikszentmihalyi, 2005). Csikszentmihalyi łączy także kategorię pasji z osobowością autoteliczną, która doświadcza tych aspektów jego życia, które są „tematami życia”, czyli częścią życiowej pasji (Csikszentmihalyi, 2005).

Pasja a poczucie sensu życia

W moim przekonaniu, traktując pasję jako źródło twórczości codziennej człowieka, warto przeanalizować ją w kontekście logoteorii, którą rozumiem jako całość dorobku teoretyczno-empirycznego, leżącego u podstaw analizy egzystencjalnej Viktora Emila Frankla (1971, 1978). Znaczenie słowa „logos” ujmuje on jako „sens”, który służy do wyrażania sytuacji podstawowego ładu, porządku, racjonalnego wyjaśniania. Pasja i wynikająca z niej twórcza aktywność człowieka może stać się sensem jego życia. Sens życia, wyraża się w postawie człowieka wobec jego potrzeb oraz wobec jego osobistych celów życiowych. Człowiek odnajduje sens życia, gdy ma wytworzoną gotowość do zaspokojenia potrzeb, czyli ma pełną i zaangażowaną postawę wobec potrzeb istniejących oraz gotowość do realizacji potrzeb wybranych, czyli uświadomionych, zwerbalizowanych i uhierarchizowanych celów życia (Panek, 1983, 1986). „Sens” i „wartość” w logoteorii Frankla konstruują „poczucie sensu życia”. Sens odnosi się do wartości, gdyż zajęcie postawy wobec nich rodzi poczucie sensu życia (za: Popielski, 1987). Zdaniem Frankla sens życia tkwi w samym życiu (Frankl, 1971, 1978). Wychodzi on z założenia, że sens życia polega na twórczym ustosunkowaniu się do własnego bytowania. Badacz w swoich rozważaniach koncentruje się na szukaniu odpowiedzi, dotyczących konkretnego, jednostkowego życia. Poszukuje odpowiedzi na pytanie, jak istnieć pełnią egzystencji, jak spełniać się jako osoba ludzka. W ujęciu Frankla bycie człowiekiem oznacza bycie odpowiedzialnym za wypełnianie sensu zawartego w danej sytuacji życiowej. Człowiek sens może znaleźć w tworzeniu dzieła, w spotkaniu kogoś lub doświadczeniu czegoś. Poszukiwanie sensu życia to przejaw intelek-

tualnej szczerości i uczciwości. Zgodnie z ujęciem Frankla, osoba ujawnia w pełni swoje człowieczeństwo w ukierunkowaniu się na wartości, które pozwalają jej przekraczać aktualny stan, sytuację życiową (Frankl, 1971, 1978). Niewątpliwie pasja traktowana jako źródło twórczości codziennej człowieka, może być zarazem impulsem do wyznaczania sobie nowego celu oraz przyczyniać się do wzbogacenia życia człowieka.

Zakończenie

Na podstawie powyższych analiz można stwierdzić, że pasja jest związana z „niewidzialną siłą”, która sprawia, że wielu ludzi staje się pasjonatami działań, obiektów, a nawet relacji międzyludzkich, dzięki czemu może samorealizować się twórczo w różnych obszarach życia codziennego. Siła ta skłania ich do poświęcania się swojej pasji, sprawia, że odczuwają skłonność do tej działalności, czują potrzebę inwestowania swojego czasu i energii w realizację swojej pasji. Z koncepcji pasji Vallerand’a (2003) wywodzi się optymistyczne założenie, że pasję można rozwijać. Proces pasji obejmuje trzy etapy: wybór interesującej działalności, obiektu działań, osobistą ewaluację działalności oraz internalizację pasjonującej działalności jako elementu tożsamości człowieka. Z analizy tych etapów wynika, że może występować swoiste sprzężenie zwrotne pomiędzy pasją a twórczością codzienną człowieka. Pasja jest źródłem twórczości codziennej człowieka, która sama w sobie może być także płaszczyzną poszukiwania i rozwijania w sobie pasji.

Obszarem łączącym pasję (harmonijną) z twórczością codzienną człowieka są niewątpliwie nieocenione korzyści jakie może z nich czerpać człowiek poszukujący sensu życia. Zarówno pasja jak i twórczość codzienna kryją w sobie wartościowy potencjał. Badania z zakresu psychologii pasji dowiodły, że harmonijna pasja jest związana z pozytywnymi uczuciami oraz wzrostem dobrostanu psychicznego człowieka, dzięki niej człowiek jest sprawniejszy w działaniu (Vallerand i in., 2003). Harmonijna pasja pozwala na nawiązywanie pozytywnych interakcji społecznych (Philippe, Vallerand, Houlfort, Lavigne, Donahue, 2010). Badacze zjawiska twórczości wskazują także na wielowymiarowe wartości zjawiska twórczości codziennej. Z pedagogicznych badań wynika, że twórcze działania człowieka wspierają jego subiektywny dobrostan oraz mają związek z zadowoleniem z życia (Modrzejewska-Świgulska, 2013; Szmidt, 2013). Postawa twórcza człowieka, traktowana jest przez przedstawicieli psychologii pozytywnej jako sprzyjająca szczęściu, urzeczywistnianiu własnego potencjału rozwojowego, autonomii, poczuciu sensu oraz poczuciu własnej wartości (Seligman, 2005; Csíkszentmihályi, 2005, 2008). Zarówno pasja jak i twórczość codzienna człowieka mają związek z ciągłym

poszukiwaniem filozoficznej eudajmonii – stanu pełnego, racjonalnie uzasadnionego zadowolenia i satysfakcji z własnego życia (za: Tatarkiewicz, 1992).

BIBLIOGRAFIA

- Bureau, J.S., Vallerand, R.J., Ntoumanis, N., Lafrenie're, K. (2013). On passion and moral behavior in achievement settings: The mediating role of pride. *Motiv Emot*, 37, 121-133, DOI 10.1007/s11031-012-9292-7.
- Cienkowski W. (1990). *Synonimy*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Csikszentmihályi, M. (2005). *Przeptyw: jak poprawić jakość życia: psychologia optymalnego doświadczenia*. Taszów: Biblioteka Moderatora.
- Csikszentmihályi, M. (2008). *Urok codzienności. Psychologia emocjonalnego przepływu*. Warszawa: CiS, W.A.B.
- Day, Ch. (2008). *Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Deci, E.L., Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.
- Drabik, L., Sobol, E. (2007), *Słownik Języka Polskiego*, Warszawa: Akademia Języka polskiego PWN.
- Franken, R. (2005). *Psychologia motywacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Frankl, V.F. (1971). *Homo patiens*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Frankl, V.F. (1978). *Psychoterapia dla każdego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Frijda, N.H., Mesquita, B., Sonnemans, J., Van Goozen, J., & S. (1991). The duration of affective phenomena or emotions, sentiments and passions. (In:) K.T. Strongman (ed.), *International review of studies on emotion*. New York: Wiley.
- Gałązka, A. (2005). Motywacyjne uwarunkowania twórczości. (W:) K.J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska (red.), *Psychopedagogika działań twórczych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Goldberg, C. (1986). The interpersonal aim of creative endeavor. *Journal of Creative Behavior*, 20, p. 35-48.
- Hodgins, H.S., Knee, C.R. (2002). The integrating self and conscious experience. (In:) R.M. Ryan, E.L. Deci (eds), *Handbook of self-determination research*. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Koestner, R., Losier, G. F. (2002). Distinguishing three ways of being highly motivated: A closer look at introjection, identification, and intrinsic motivation. (In:) E.L. Deci, R.M. Ryan (eds), *Handbook of self-determination research*. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Mageau, G.A., Carpentier, J. Vallerand, R.J (2011). The role of self-esteem contingencies in the distinction between obsessive and harmonious passion. *European Journal of Social Psychology*, 41, p. 720-729 DOI: 10.1002/ejsp.798.
- Menz, M. (2008). Czarodziej na lekcji, czyli nauczyciel z pasją. *Zeszyty nauczycielskie*, 7.
- Modrzejewska-Świgulska, M. (2013). Twórczość codzienna jako zasób wspierający dobrostan ludzi. (W:) K. J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska (red.), *Zasoby twórcze człowieka. Wprowadzenie do pedagogiki pozytywnej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, seria: Twórczość i Edukacja.
- Musolf-Parol, A., *Pasja gwarancją sukcesu*, <http://think.wsiz.rzeszow.pl/wp-content/uploads/2012/01/04-THINK-Musolf-Parol-Pasja-gwarancja-sukcesu.pdf> [10.10.2014].
- Nęcka, E. (1991). Immanentne przeszkody dla twórczości. (W:) A. Tokarz (red.), *Stymulatory i inhibitory aktywności twórczej*. Poznań: SAWW.
- Panek, W. (1983). O potrzebie eksponowania sensu życia w wychowaniu młodzieży. *Przegląd Oświatowo-Wychowawczy*, Białystok.
- Panek, W. (1986). Sens życia jako główny regulator w normalnym zachowaniu młodzieży. *Białostoczyzna*, nr 1, s. 33.

- Parastatidou, I.S., Doganis, G., Theodorakis, Y., Vlachopoulou S. P. (2012). Exercising with Passion: Initial Validation of the Passion Scale in Exercise. *Physical Education and Exercise Science*, 16, p. 119-134, DOI: 10.1080/1091367X.2012.657561.
- Paturet, J.-B. (2001). Pouvoir de la passion (Power of passion). (In:) J. A'in (ed.), *Passions: Alie'nation & liberte' (Passions: Alienation & freedom)*, France: Ramonville Saint-Agne, E're.
- Phelps, P.H. & Benson, T.R. (2012). *Teachers With a Passion for the Profession. Action in Teacher Education*, 34,1, 65-76, DOI: 10.1080/01626620.2012.642289, <http://dx.doi.org/10.1080/01626620.2012.642289>.
- Philippe, F.L., Vallerand, R.J., Houliort, N., Lavigne, G., Donahue, E.G. (2010). Passion for an activity and quality of interpersonal relationships: The mediating role of emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, p. 917-932.
- Popielski, K. (1987). „Sens” i „wartość” życia jako kategorie antropologiczno-psychologiczne. (W:) K. Popielski (red.), *Człowiek pytanie otwarte*. Lublin: RW KUL.
- Ratelle, C.F., Carbonneau, N., Vallerand, R.J., Mageau, G. (2013). Passion in the romantic sphere: A look at relational outcomes. *Motiv Emot*, 37, p. 106-120, DOI 10.1007/s11031-012-9286-5.
- Rony, J.-A. (1990). *Les passions (The passions)*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Ryan, R.M., Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Seligman, M. (2006). *Prawdziwe szczęście*. Poznań: Media Rodzina.
- Szmidt, K.J. (2013). Pedagogika pozytywna: twórczość – zdolności – mądrość zespolone. (W:) K.J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska (red.), *Zasoby twórcze człowieka. Wprowadzenie do pedagogiki pozytywnej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, seria: Twórczość i Edukacja.
- Tatarkiewicz, W. (1992). *Pisma z etyki i teorii szczęścia*. Wrocław: Ossolineum.
- Tokarz, A. (1985). *Rola motywacji poznawczej w aktywności twórczej*. Wrocław: Ossolineum.
- Tokarz, A. (1991). Emocje i ich stymulatory w przebiegu procesu twórczego. (W:) A. Tokarz (red.), *Stymulatory i inhibitory aktywności twórczej*. Poznań: SAWW.
- Tokarz, A. (2005). *Dynamika procesu twórczego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Uszyńska-Jarmoc, J. (2005). *Od twórczości potencjalnej do autokreacji w szkole*. Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie.
- Vallerand R.J. (2012). From Motivation to Passion: In Search of the Motivational Processes Involved in a Meaningful Life. *Canadian Psychological Association*, Vol. 53, No. 1, p. 42-52, DOI: 10.1037/a0026377.
- Vallerand, R.J., Lafrenière, K. (2011). Passion for a Cause, Passion for a Creed: On Ideological Passion, Identity Threat, and Extremism Blanka Rip. *Journal of Personality*. Wiley Periodicals, Inc. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2011.00743.
- Vallerand, R.J. (2008). On the Psychology of Passion: In Search of What Makes People's Lives Most Worth Living. *Canadian Psychological Association*, Vol. 49. No. 1. 1-1, DOI 10.1037/0708-5391.49.1.1.
- Vallerand, R.J., Blanchard, C., Mageau, G.A., Koestner, R., Ratelle, C., Leonard M. et al. (2003). Les passions de l'ame: On obsessive and harmonious passion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, p. 756-767.
- Zimbardo, P.G., Johnson, R.L., McCann V. (2011). *Psychologia. Kluczowe koncepcje. Motywacja i uczenie się*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.